

**Een archeologisch bureauonderzoek
voor het pand Nieuwe Kijk in 't Jatstraat
61 te Groningen (Gr.)**

A. Ufkes

AcheoSupport-Rapport 2016-2

Groningen
2016
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureauonderzoek voor het pand Nieuwe Kijk in 't
Jatstraat 61 te Groningen (Gr.)

ArcheoSupport-Rapport 2016-2
ArcheoSupport-Projectcode 2016/044

Tekst

A. Ufkes

Afbeeldingen

S.J. Tuinstra

Redactie

A. Ufkes

Beheer en plaats van documentatie

ArcheoSupport bv

definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door

ArcheoSupport bv

Postbus 41091

9701 CB Groningen

www.archeosupport.nl

ISSN 1574-6887

Groningen, 2016

Inhoud

1	Inleiding	4
1.1	Aanleiding tot het onderzoek	4
1.2	Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie	4
1.3	Doel van het bureauonderzoek	4
1.4	Werkwijze bureauonderzoek	5
2	Resultaten bureauonderzoek	6
2.1	Bekende aardwetenschappelijke waarden	6
2.2	Bekende archeologische waarden	6
2.3	Historische situatie en bouwhistorische waarden	8
2.4	Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	9
3	Conclusies en aanbevelingen	10
4	Literatuur	11

Projectgegevens

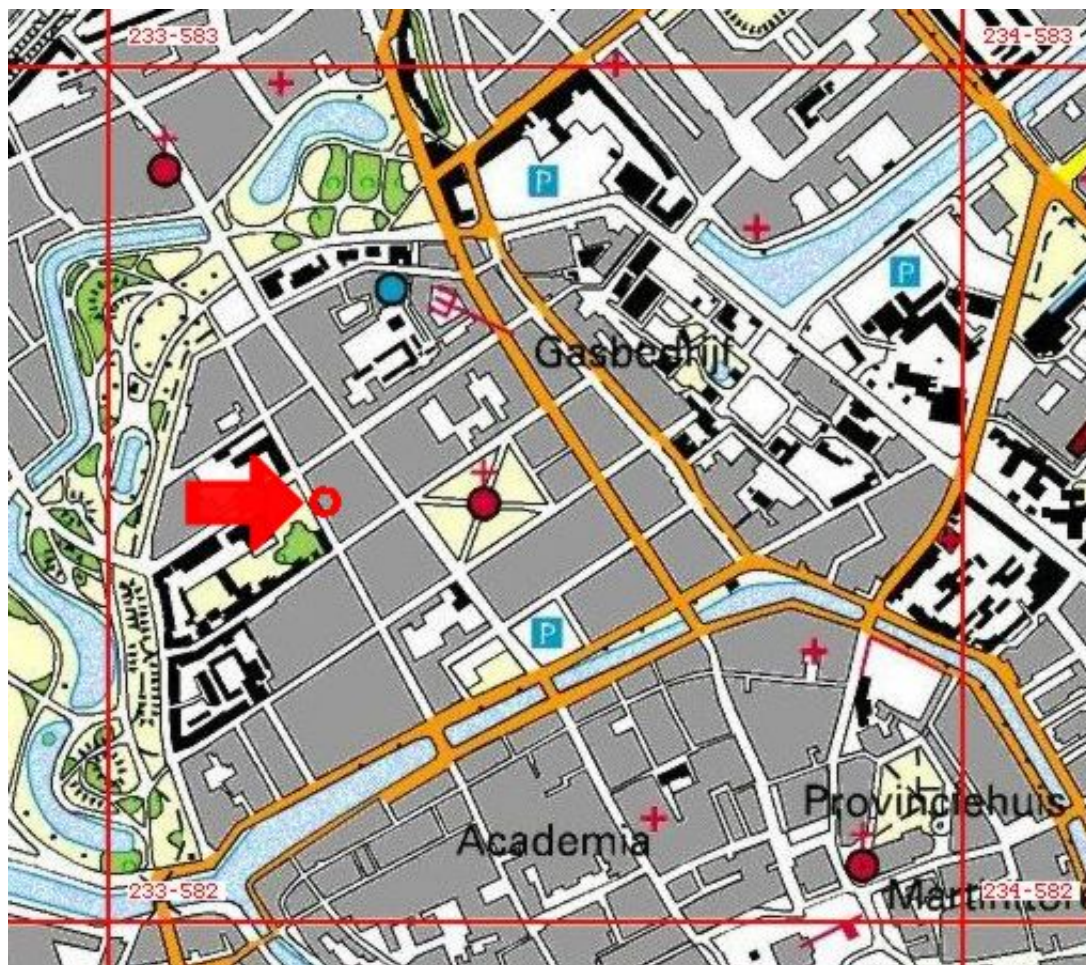
Projectnaam	Groningen, Kijk in 't Jat
Projectcode	2016/0244
Type onderzoek	bureauonderzoek
OM-nummer	4007307100
Projectleider	mevr. drs. A. Ufkes
Contact	06-29060092, aufkes@archeosupport.nl
Opdrachtgever	Moedt bv Bouwbedrijf
Contact	H.K. Moedt; hkm@moedt.nl
Bevoegde overheid	Gemeente Groningen, drs. G.L.G.A. Kortekaas
Contact	050-3678230, gert.kortekaas@groningen.nl
Toetsing	Gemeente Groningen, drs. G.L.G.A. Kortekaas
Contact	050-3678230, gert.kortekaas@groningen.nl

Locatiegegevens

Toponiem	Nieuwe Kijk in t Jatstraat 61
Plaats	Groningen
Gemeente	Groningen
Provincie	Groningen
Kaartblad	07D
Centrum-coördinaat	233.256 / 582.498
Landoppervlak	140 m ²

Beschrijving resultaten

Geologie	Keizand op keileem
Geomorfologie	Dekzandrug
Bodem	Kalkloze zandgrond
Archeologische waarden	Er zijn archeologische waarden in de nabijheid van de onderzoekslocatie
Historische waarden	Middeleeuwse es; 17e-eeuwse stadsuitbreiding
Verwachting	Bewoningssporen uit de periode Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd
Aanbeveling	Geadviseerd wordt om de graafwerkzaamheden op de locatie archeologisch te begeleiden volgens KNA-protocol opgraven.

Afbeelding 1. Topografische kaart van de onderzoekslocatie, rood omcirkeld en aangeduid met rode pijl.
Bron: Topografische Dienst Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

In opdracht van Moedt bv Bouwbedrijf te Sappemeer heeft ArcheoSupport uit Groningen een bureauonderzoek uitgevoerd op de locatie Nieuwe Kijk in t Jatstraat 61 te Groningen. Aanleiding voor dit onderzoek vormt de voorgenomen herontwikkeling van de locatie. De bestaande bebouwing is inmiddels gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Bij de grondwerkzaamheden voor de nieuwbouw worden mogelijk archeologische waarden verstoord. Om te bepalen of er daadwerkelijk archeologische waarden aanwezig zijn en om deze eventueel te behouden, dient voorafgaand aan de werkzaamheden een archeologisch bureauonderzoek plaats te vinden. Volgens de Cultuurhistorische Waardenkaart van de Gemeente Groningen ligt het plangebied binnen de zone met een hoge archeologische verwachting.¹

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in juli 2016 door mw. drs. A. Ufkes, senior KNA archeoloog van ArcheoSupport. Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen die gesteld zijn in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0).

1.2 Huidige en toekomstige situatie op de onderzoekslocatie

De onderzoekslocatie ligt aan de Nieuwe Kijk in t Jatstraat te Groningen en betreft het terrein van pand 61. Het gebied is op het moment van schrijven vrij van bebouwing, maar funderingen zijn (waarschijnlijk) nog wel aanwezig. Doordat het pand reeds is gesloopt, is het terrein van ca. 140 m² toegankelijk voor archeologisch onderzoek. De ligging van de locatie is weergegeven in afbeelding 1.

De locatie wordt aan de voorzijde begrensd door het trottoir, aan beide zijden door een muur van het belendende gebouw en aan de achterzijde door een tuin- of binnenplaatsmuur (afb. 2). Het perceel staat kadastraal bekend als Groningen sectie E nummer 3146 (afb. 3). De locatie bevindt zich op ca. 2,0m +NAP.

De onderzoekslocatie zal worden herontwikkeld met de realisatie van een appartementengebouw (afb. 4.). Daarbij zal de ondergrond geroerd worden tot ca. 1 m beneden maaiveld. Op één plaats wordt iets dieper gegraven voor een keldertje.

1.3 Doel van het bureauonderzoek

Doel van het bureauonderzoek is het verkrijgen van inzicht in bekende en te verwachten archeologische waarden in en om het plangebied. Op basis van de verkregen informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocatie opgesteld. Hierin wordt beschreven of er archeologische resten aanwezig (kunnen) zijn in het plangebied, wat de potentiële aard en omvang hiervan is en of de voorgenomen werkzaamheden in het plangebied een bedreiging vormen voor

¹<http://fleximap.groningen.nl/gnmaps/monumenten/>

het bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd op welke wijze hiermee in het vervolgtraject van de plannen rekening dient te worden gehouden.

1.4 Werkwijze bureauonderzoek

Voor het bureauonderzoek wordt bronnenmateriaal uit diverse disciplines geraadpleegd en geïntegreerd tot een archeologisch verwachtingsmodel. Op basis van geologische, geomorfologische en bodemkundige informatie wordt een beeld geschetst van de landschappelijke ontwikkeling van de omgeving van de onderzoekslocatie. Deze landschappelijke ontwikkeling geeft inzicht in de potentiële woonbaarheid van de locatie. Voor de beschrijving van de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis3, de online archeologische database van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), en, indien van toepassing, van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen. De historische ontwikkeling wordt beschreven aan de hand van historisch-topografisch kaartmateriaal en historische bronnen. Hierbij wordt ook ingegaan op eventuele (sub)recente verstoringen die de archeologische verwachting beïnvloeden. Naast deze informatie wordt, als deze voorhanden zijn, ook gebruik gemaakt van provinciale en gemeentelijke beleids- en verwachtingskaarten.

2 Resultaten bureauonderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Het gebied is bebouwd en daarom niet gekarteerd, maar de onderzoekslocatie bevindt zich op de noordelijke uitloper van de Hondsrug. De bodem bestaat daarom uit keileem en keizand. Ter plaatse is een esdek mogelijk.

Uit het bodemonderzoek van Terra Bodemonderzoek bv is naar voren gekomen dat de eerste 5 cm – mv bestaat uit een deklaag van klei, van 5 tot 15 cm -mv is een watervoerende laag aangetroffen van fijn tot grof zand. Vervolgens bevindt zich daaronder een waterscheidende laag van klei. Dit betreft echter de regionale bodemopbouw, zodat deze ter plaatse kan afwijken. De grondwaterstand van het freatisch pakket bedraagt circa 0,80 m –mv.

Uit de website van het *DINOloket*, waar gegevens omtrent de ondergrond kunnen worden geraadpleegd, blijkt dat er in de nabije omgeving van de onderzoekslocatie een aantal boringen zijn gezet, waarvan de kolomopnames worden weergegeven in afbeelding 5.² De boringen met de eindnummers 11, 12, 13, 15 en 20 bevinden zich op het binnenterrein, tussen de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat en de Nieuwe Boteringestraat, min of meer ter hoogte van de onderzoekslocatie, en de boring met het eindnummer 25 bevindt zich ter hoogte van de straat. Hieruit komt naar voren dat de ondergrond bestaat uit een pakket zand, met daaronder leem. De dikte van het zandpakket varieert. Alleen boring 15 laat een afwijkend beeld zien, met een gelaagd pakket, van boven naar onder bestaande uit zand, klei, zand, leem en daaronder weer zand.

Er moet echter worden opgemerkt dat zowel het bodemonderzoek van Terra, als de boringen die zijn beschreven in het *DINOloket*, onderzoek betreft dat is gedaan vanuit de geologie. Voor de archeologie zijn deze geologische boringen bij uitstek geschikt voor het in kaart brengen van potentieel geschikte bewoningslocaties in de pre- en protohistorie. Bij grondboringen die worden gezet ten behoeve van archeologisch onderzoek wordt echter expliciet gelet op archeologische indicatoren als aardewerk, vuursteen, botmateriaal etc. Maar ook worden de lagen niet alleen lithologisch beschreven, maar ook geïnterpreteerd als bijvoorbeeld antropogene ophogingslagen of loopniveaus, mestpakketten en dergelijke. Ook wordt het humusgehalte expliciet genoteerd, omdat dit relevant kan zijn voor bijvoorbeeld het aantonen van een esdek.

2.2 Bekende archeologische waarden

In de directe omgeving zijn drie archeologische onderzoeken uitgevoerd. Het eerste onderzoek heeft plaats gehad ten zuidwesten van Nieuwe Kijk in t Jatstraat 61. In opdracht van de Rijksuniversiteit Groningen (Dienst Bureau Universiteit, afd. Vastgoed en Investeringsprojecten) heeft Archaeological Research & Consultancy

²www.dinoloket.nl/ondergrondgegevens

(ARC bv) op 7 november 2011 een archeologische begeleiding (protocol opgraven) uitgevoerd op het terrein van de voormalige bebouwing Grote Rozenstraat 19-27 te Groningen (archisnummer 49343). Deze onderzoekslocatie bevindt zich in het gedeelte van de stad Groningen waar in de 17e eeuw de Hortus Botanicus lag. Hiervoor lag het gebied buiten de middeleeuwse omwalling waar een es was opgeworpen. Vanaf de 17e eeuw is er bebouwing op deze locatie geweest, waarvan de meest recente in de 20e eeuw is te plaatsen.

Dit onderzoek aan de Grote Rozenstraat 19–27 heeft uitgewezen dat geen prehistorische resten op de onderzoekslocatie aanwezig zijn. Op het keizand zijn funderingen geplaatst van 20e-eeuwse bebouwing, direct te relateren aan onlangs gesloopte huizen, maar er zijn ook funderingen aangetroffen die te relateren zijn aan vroeg 19e-eeuwse bebouwing of zelfs nog iets ouder. Daarnaast is aan de noordkant een restant van een kelder aangetroffen die kan worden toegeschreven aan het pand Grote Rozenstraat 31, het voormalig botanisch laboratorium (1899) van de Rijksuniversiteit Groningen. Binnen de grenzen van de kelder is vondstmateriaal aangetroffen dat in de 18e en 19e eeuw wordt gedateerd. Dit materiaal is afkomstig uit een (ophogings)laag die mogelijk na de bouw van de kelder is teruggestort. De fundering van de kelder was diep in het keileem ingegraven.

Een tweede onderzoek is uitgevoerd in de Grote Appelstraat 31-21 in februari en maart 2007 (archisnummer 21224), ter plaatse van enkele voor een tiental jaren daarvoor gesloopte éénlaagse huisjes. Reden om toen de ondergrond te documenteren was, dat opgravingen op de nabij gelegen hoek Grote Kruisstraat-Nieuwe Kijk in t Jatstraat (1999) en ook ter plaatse van Nieuwe Kijk in t Jatstraat 113 (2004) sporen en vondstmateriaal uit de periode tussen Late IJzertijd en Vroege Middeleeuwen hadden opgeleverd. De gesloopte woningen bleken niet veel ouder te zijn dan 18e-eeuws. Daarvan was niet veel over, behalve een slordig gelegde vloer achter de huizen zelf. Ook een waterput van een houten vat kan uit die tijd dateren; het vat zelf was 17e-eeuws. Onder de na- of laatmiddeleeuwse ophoging bevonden zich twee paalgaten, een kuil en enkele greppels, die uit de Middeleeuwen of de Late IJzertijd zouden kunnen stammen. Enkele scherven dateerden uit de 2e-3e eeuw na Chr. Ze zijn samen met kogelpotaardewerk gevonden in de greppels. Zonder context is er een bijna 6 cm lange vuurstenen kling te dateren in de periode Midden-Neolithicum tot en met Vroege Bronstijd (4200–1800 voor Chr.).

In maart en april 1999 werd een onderzoek uitgevoerd in de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat ter plekke van de oude Hortus Botanicus. Van de 17e-eeuwse en jongere bebouwing werd tamelijk weinig aangetroffen. Noemenswaardig is een kleine beerkuil uit het einde van de 18e eeuw, waarin de scherven van een faience schotel werden gevonden, en ook delen van spreuwenpotten. Dat zijn potten waarin onder andere spreuwen konden nestelen en waaruit men eieren of jonge vogels voor consumptie kon verwijderen. Een deel van de verwachte funderingen zal verwijderd zijn bij het planten van bomen voor de 18e- of 19e-eeuwse Hortus; een deel zal zijn gesloopt in de jaren '60 van de vorige eeuw. Uit de Middeleeuwen dateert een oost-west verlopende sloot. Deze is te relateren aan een bouwvoor, het restant van de noordelijke es van Groningen. In die bouwvoor werden vondsten gedaan en eronder sporen aangetroffen, die dateren uit de 3e tot 4e eeuw. De meest bij-

zondere vondst betreft een 3e-eeuws bronzen hondenkopje. Op het diepste niveau, in het keizand van de Hondsrug, werd duidelijk dat de vondsten uit de bouwvoor horen bij nederzettingssporen: enkele paalkuilen, een greppel en een trechtersvormige waterput met een grootste diameter van 4,6 m en een diepte van ruim 2 m. De waterput bleek grotendeels gedempt met veldkeien, vergelijkbaar met de twee waterputten aan het Guyotplein, die uit circa 300 voor Chr. dateren. Onderin de waterput bleek deze vierkant te zijn, met resten van houten paaltjes in de hoeken. Of de gehele constructie van de waterput van hout is geweest of was gestapeld met keien is niet duidelijk geworden.

Algemeen kan dus opgemerkt worden dat ter plekke van Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 61 archeologische waarden kunnen worden aangetroffen vanaf de prehistorie tot in de Nieuwe Tijd.

2.3 Historische situatie en bouwhistorische waarden

In de Vroege Middeleeuwen concentreerde de Groningse bewoning op de Hondsrug zich in de latere binnenstad. In het gebied van de Hortus lag zeer verspreid een klein aantal boerenbedrijven, waarschijnlijk in de omgeving van de latere Nieuwe Kerk. Daar splitste de oude landroute vanuit Drenthe zich in tweeën naar de kleigebieden in het noorden. Naarmate het dorp Groningen in de loop van de Middeleeuwen haar grenzen verlegde, schoven de bijbehorende akkers, de essen, verder naar buiten. De uiteindelijke noordrand van de noord-es moet worden gezocht bij het Noorderplantsoen.

Aan het einde van de Middeleeuwen werd de es opgedeeld in moestuintjes. Tegelijkertijd was buiten de stadse wallen en grachten sprake van bebouwing, zoals enkele molens. Op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1565) is dit voor het eerst in beeld gebracht (afb. 6, boven). Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 61 ligt op de kaart van Van Deventer in het groen, in de tuinen van de latere Boteringestraat. Een daaropvolgende situatie is zichtbaar op de kaart van Haubois van ca. 1643 (afb. 6, onder). Dan, honderd jaar later, is er een huis gebouwd op het perceel met een tuin er achter. De Kadastrale Minuut van 1832 geeft meer informatie. Hier wordt het pand Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 61 een naam gegeven: Groote Schouwburg (afb. 7).

In de 18e eeuw waren er twee toneelgezelschappen in de stad Groningen. Het ene gezelschap werd de Heeren-komedie genoemd, dit huurde een zaal aan de Pausgang, en de andere groep was de Burger-komedie, die eerst aan de Grote Leliestraat en vanaf 1803 aan de Poelestraat speelde. Het gezelschap van de Heeren-komedie streefde in 1797 naar een eigen gebouw. Met financiële steun van de stadsbevolking werd datzelfde jaar voor 8000 gulden een gebouw opgericht aan de Nieuwe Kijk in 't Jatstraat (afb. 8). Dit gebouw wordt vaak beschouwd als de voorloper van de huidige schouwburg. De toneelgroep had honderd leden (honderdvijftig in 1805), waarvan er dertig toneel speelden en de rest het publiek vormde. Er was zo veel belangstelling voor de voorstellingen, dat mensen vaak moesten staan. Toneelstukken werden in deze tijd alleen gespeeld door amateurgezelschappen. Het

niveau was erg wisselend. Er was wel een aantal goede acteurs, maar meestal stelde het spel niet veel voor en ook het repertoire was niet bijzonder.

Het laatste gebouw op het perceel is het thans gesloopte huis (afb. 9).

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Het perceel Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 61 heeft in de loop der tijd gelegen op de es van het middeleeuwse Groningen en behoort tot de oudste huisplaatsen gedurende de latere stadsuitbreiding in de Nieuwe Tijd. Gezien de prehistorische vondsten in de omgeving van het onderzoeksgebied moeten oudere vondsten ook niet worden uitgesloten. Hierdoor heeft de locatie een hoge verwachting voor archeologische resten vanaf de prehistorie, gedurende de Middeleeuwen en in de Nieuwe Tijd.

3 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat ter plaatse van het toekomstige gebouw Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 61, bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd en mogelijk de Late Middeleeuwen kunnen worden verwacht. Daarnaast zijn archeologische sporen uit de Vroege Middeleeuwen en de prehistorie niet uitgesloten. Gezien deze constatering wordt geadviseerd om de ondergrondse sloopwerkzaamheden en het ontgraven van de bouwput van het nieuwe gebouw archeologisch te begeleiden.

Voor het uitvoeren van een archeologische begeleiding dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld, dat moet worden getoetst door de bevoegde overheid, de gemeente Groningen. Het is aan de bevoegde overheid, de gemeente Groningen, om op basis van deze rapportage te bepalen of en in welke vorm vervolgonderzoek moet worden uitgevoerd. Mocht de onderzoekslocatie worden vrijgegeven, dan blijft de archeologische meldingsplicht conform art. 53 en 54 van de Wamz sowieso bestaan. Als er tijdens graafwerkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, dan dient dit onverwijld aan de bevoegde overheid te worden gemeld. De bevoegde overheid neemt vervolgens een besluit hoe om te gaan met de archeologische resten.

Het schriftelijke commentaar dat de bevoegde overheid op 20 juli 2016 heeft doorgegeven, is verwerkt in deze rapportage. Daarmee kan deze versie als de definitieve versie worden beschouwd.

4 Literatuur

Bergsma, G.M.A., 2011. *Een archeologische begeleiding (protocol opgraven) van werkzaamheden aan de Grote Rozenstraat te Groningen (Gr).* (ARC-Rapporten 2011-140).

Kortekaas, G.L.G.A., 2000. *Archeologie in 1999.* Hervonden Stad 2000, pp. 15–16.

Kortekaas, G.L.G.A., et.al. 2008. *Jaarverslag archeologie in 2006 en 2007.* Hervonden Stad 2008, pp. 29–30.

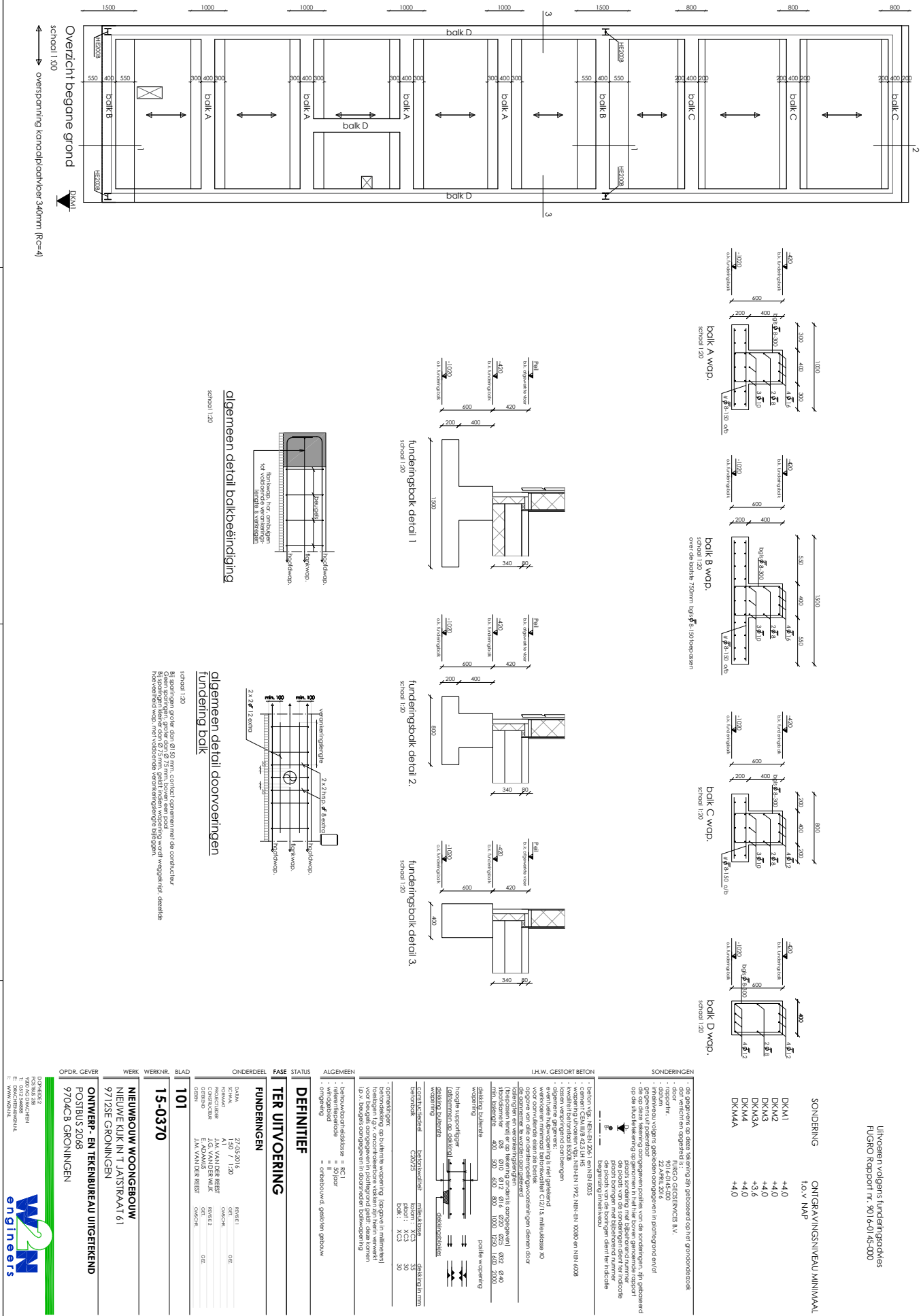
Veenman, F.A. & G.L.G.A. Kortekaas, 2012. *Verslag archeologie in 2011.* Hervonden Stad 2012, p. 20.

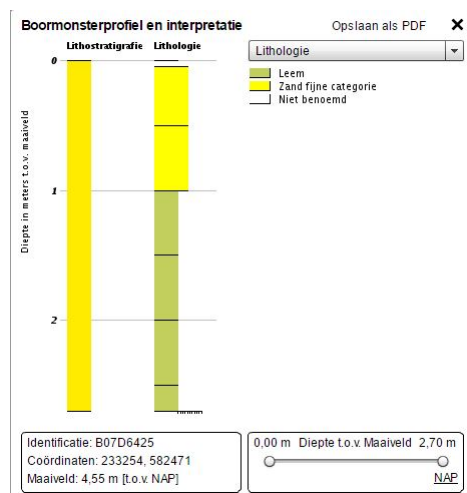
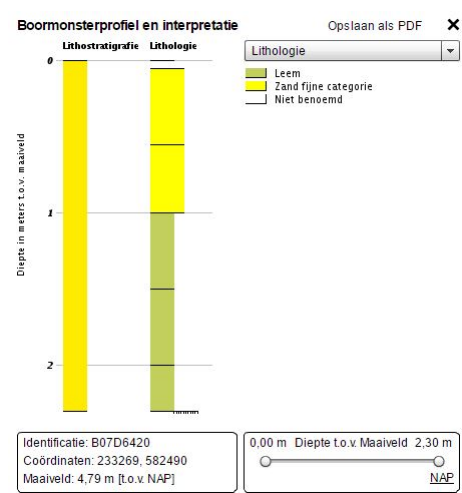
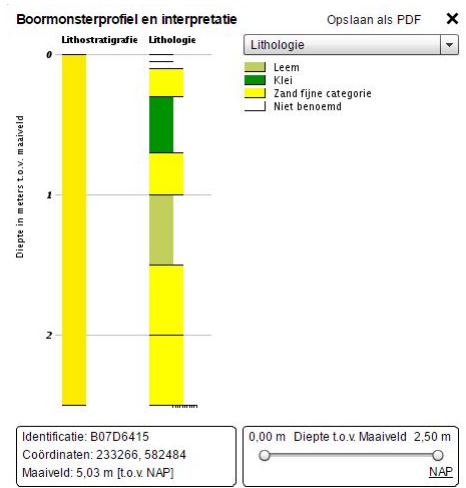
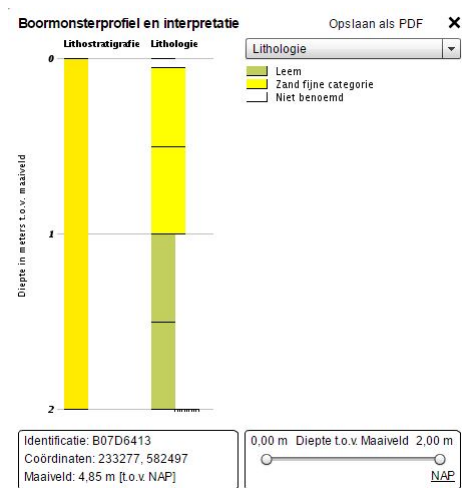
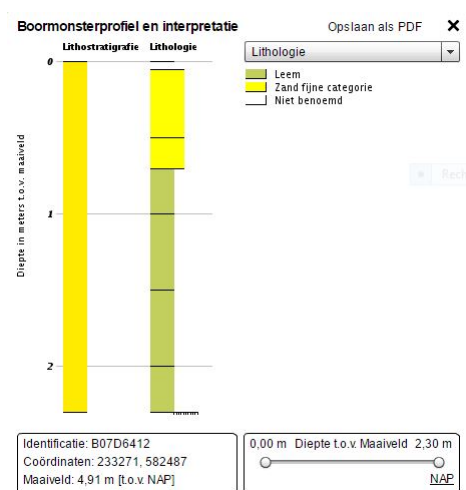
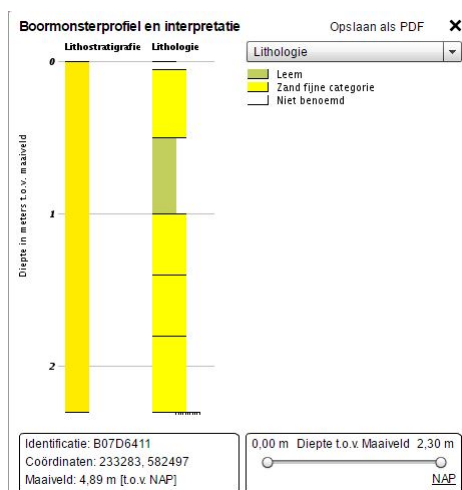

Afbeelding 2. Huidige situatie van Kijk in't Jatstraat 61.

Afbeelding 3. De onderzoekslocatie volgens het huidige Kadaster.

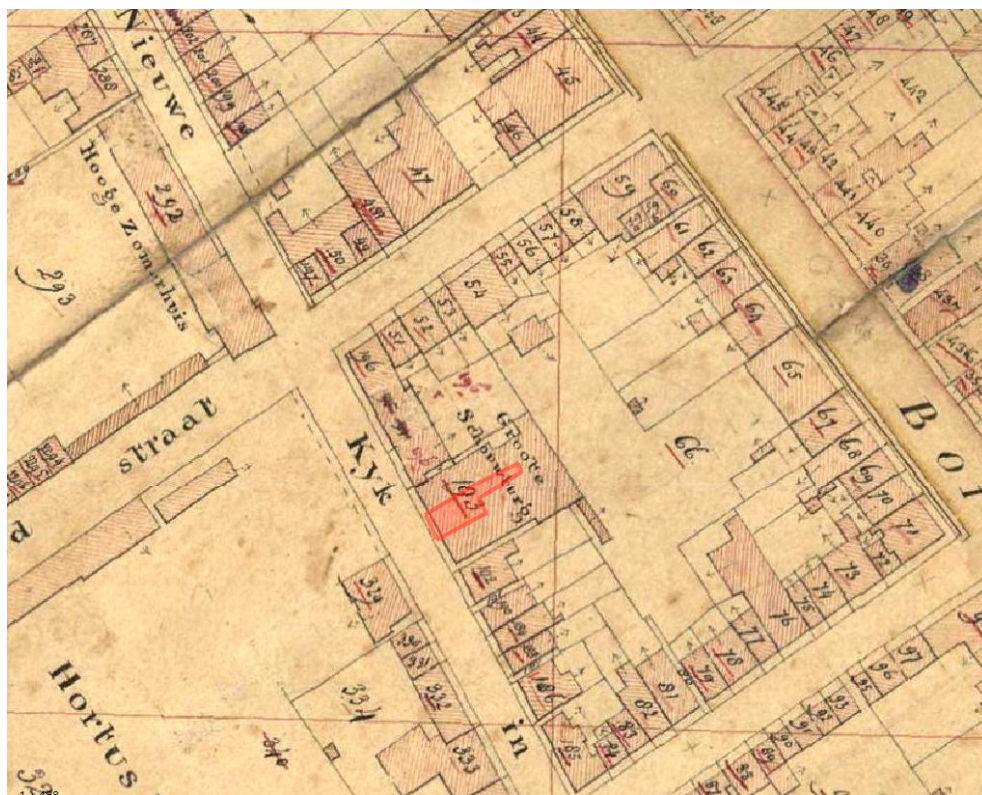

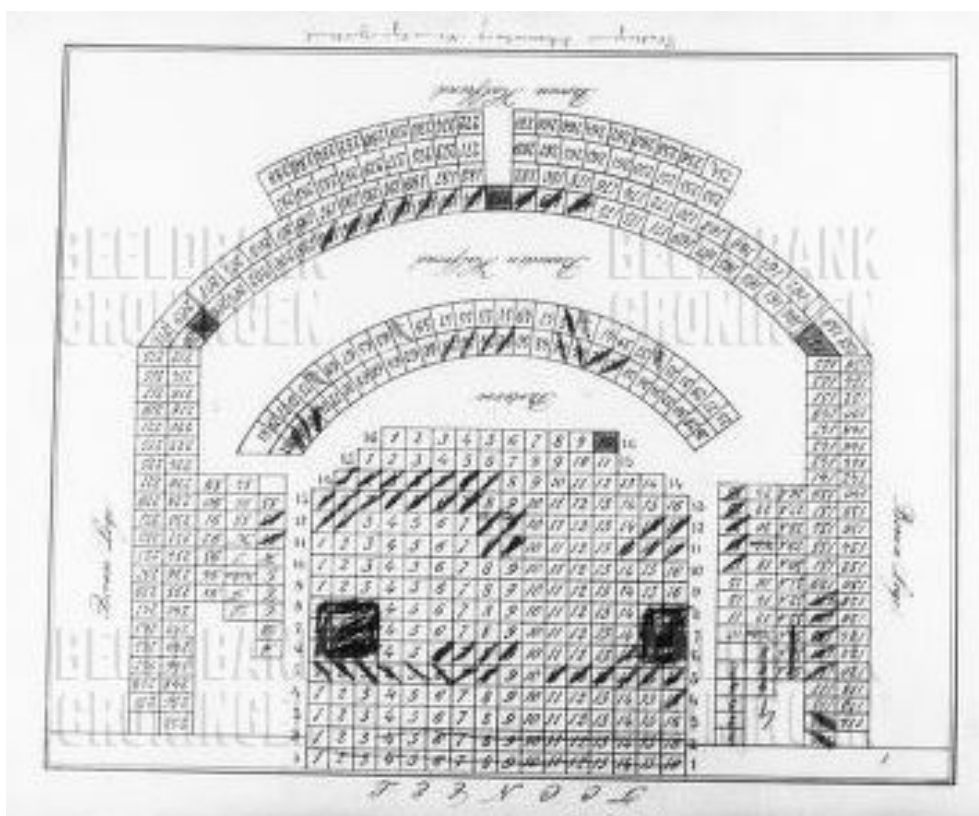
Afbeelding 5. Boorkolommen van de ondergrond in de nabijheid van de onderzoekslocatie Kijk in 't Jatstraat 61. De centrumcoördinaat van de onderzoekslocatie is 233.256/582.498. Bron: www.dinoloket.nl.

Afbeelding 6. De onderzoekslocatie (rood omcirkeld) op de kaart van Jacob van Deventer, ca. 1565 (boven) en Haubois, ca. 1643. Bron: Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen.

Afbeelding 7. De onderzoekslocatie geprojecteerd op de Kadastrale Minuut van 1832. Bron: Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen.

Afbeelding 8. De oude Schouwburg in 1883, boven en plattegrond met genummerde plaatsen 1880-1885. Bron: Beeldbank Groningen, collectie RHC Groninger Archieven.

Afbeelding 9. De jongste bebouwing aan de Kijk in 't Jatstraat 61, thans afgebroken.
Bron: Google streetview.